MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 10. OCTOBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

# CHET TILI DARSLARIDSA YORDAMCHI FE'LLARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

*Xalliyeva Qizilgul Rajapboyevna*
*Urganch innovatsion universiteti dotsenti*

**ANNOTATSIYA.** Ushbu maqolada chet tili darslarida yordamchi fe'llardan foydalanishning lingvistik, metodik va pedagogik afzalliklari yoritilgan. Xususan, nemis tilidagi haben, sein va werden yordamchi fe'llarining grammatik tizimdagi o'rni, ularni o'rgatish usullari hamda o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, yordamchi fe'llarni o'rgatishda interaktiv metodlar, kommunikativ mashqlar, didaktik o'yinlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada grammatik bilimlarni amaliy nutq bilan bog'lash orqali ta'lim samaradorligini oshirishga doir tavsiyalar berilgan.

**Kalit so'zlar:** chet tili, nemis tili, yordamchi fe'llar, grammatik kompetensiya, kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, nutqiy ko'nikmalar, grammatik mashqlar.

**АННОТАЦИЯ.** В статье рассматриваются лингвистические, методические и педагогические преимущества использования вспомогательных глаголов на занятиях по иностранному языку. Особое внимание уделяется роли вспомогательных глаголов haben, sein и werden в немецком языке, методам их преподавания и развитию коммуникативной компетенции учащихся. Анализируются возможности применения интерактивных методов, коммуникативных упражнений, дидактических игр и информационных технологий. Предлагаются рекомендации по повышению эффективности обучения посредством интеграции грамматических знаний с практической речевой деятельностью.

**Ключевые слова:** иностранный язык, немецкий язык, вспомогательные глаголы, грамматическая компетенция, коммуникативный подход, интерактивные методы, речевые навыки.

**ABSTRACT.** This article examines the linguistic, methodological and pedagogical advantages of using auxiliary verbs in foreign language teaching. Particular attention is paid to the role of the German auxiliary verbs haben, sein and werden, as well as to teaching methods that help learners develop grammatical and communicative competence. The article discusses interactive techniques, communicative exercises, educational games and digital resources. It also offers recommendations for improving teaching effectiveness by connecting grammatical knowledge with practical language use.

**Keywords:** foreign language teaching, German language, auxiliary verbs, grammatical competence, communicative approach, interactive methods, language skills.

**KIRISH.** Bugungi globallashuv sharoitida chet tillarini o‘rganish va o‘rgatish ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chet tilini bilish o‘quvchilarga xalqaro axborot manbalaridan foydalanish, boshqa xalqlar madaniyatini o‘rganish, ta’lim va kasbiy faoliyatda yangi imkoniyatlarga ega bo‘lish imkonini beradi. Shu sababli zamonaviy chet tili ta’limida o‘quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki amaliy nutqiy ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Chet tilini o‘zlashtirishda grammatika muhim o‘rin egallaydi. Grammatik qoidalarni bilish so‘zlarni o‘zaro bog‘lash, gaplarni to‘g‘ri tuzish, fikrni aniq ifodalash va suhbatdoshning nutqini tushunish uchun zarurdir. Ayniqsa, nemis tilini o‘rganishda yordamchi fe’llarni to‘g‘ri qo‘llash katta ahamiyatga ega. Chunki yordamchi fe’llar turli zamon shakllarini hosil qilish, ayrim grammatik konstruksiyalarni shakllantirish va gap mazmunini aniq ifodalashda ishtirok etadi.

Nemis tilidagi haben, sein va werden fe’llari yordamida ko‘plab grammatik shakllar hosil qilinadi. Masalan, Perfekt zamonida haben yoki sein yordamchi fe’li asosiy fe’lning Partizip II shakli bilan birga qo‘llanadi. Futur I zamonida esa werden fe’li asosiy fe’lning infinitiv shakli bilan ishlatiladi.

Yordamchi fe'llarni faqat nazariy qoidalar asosida o'rgatish har doim ham kutilgan natijani bermaydi. O'quvchilar grammatik shakllarni real nutqiy vaziyatlarda qo'llashlari, mustaqil gap tuzishlari va suhbatlarda ishtirok etishlari lozim. Shu nuqtayi nazardan, yordamchi fe'llarni interaktiv va kommunikativ metodlar asosida o'rgatish dolzarb masala hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi chet tili darslarida yordamchi fe'llardan foydalanishning afzalliklarini aniqlash, nemis tilidagi yordamchi fe'llarni o'rgatish usullarini tahlil qilish va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

## 1. YORDAMCHI FE'LLARNING GRAMMATIK TIZIMDAGI O'RNI

Yordamchi fe'llar grammatik shakllarni hosil qilishda boshqa fe'llar bilan birgalikda qo'llanadigan fe'llardir. Ularning vazifasi tilning grammatik xususiyatlariga bog'liq bo'lib, turli tillarda turlicha namoyon bo'ladi. Shu sababli yordamchi fe'llarni o'rgatishda har bir tilning o'ziga xos grammatik qonuniyatlarini hisobga olish zarur.

Nemis tilida haben, sein va werden asosiy yordamchi fe'llar sifatida muhim o'rin tutadi.

### 1.1. Haben yordamchi fe'li

Haben fe'li Perfekt zamonini hosil qilishda keng qo'llanadi. Ko'plab o'timli fe'llar va ayrim boshqa fe'llar ushbu yordamchi fe'l bilan ishlatiladi.

Misollar:

- Ich habe ein Buch gelesen. — Men kitob o'qidim.

- Sie hat einen Brief geschrieben. — U xat yozdi.

- Wir haben Deutsch gelernt. — Biz nemis tilini o'rgandik.

Ushbu misollarda haben fe'li shaxsga qarab tuslanadi, asosiy fe'l esa Partizip II shaklida keladi. O'quvchilar ushbu qoidani misollar asosida o'zlashtirsalar, o'tgan zamonda gap tuzish ko'nikmalari rivojlanadi.

1.2. Sein yordamchi fe’li

Sein fe’li ham Perfekt zamonini hosil qilishda ishlatiladi. U, odatda, joy yoki holat o‘zgarishini ifodalovchi ayrim fe’llar, shuningdek, sein va bleiben kabi fe’llar bilan qo‘llanadi.

Misollar:

- Ich bin nach Hause gegangen. — Men uyga ketdim.

- Er ist nach Berlin gefahren. — U Berlinga bordi.

- Wir sind spät gekommen. — Biz kech keldik.

O‘quvchilar haben va sein yordamchi fe’llarining qo‘llanishini taqqoslash orqali Perfekt zamonining muhim qoidalarini o‘zlashtiradilar. Bunda fe’llarni guruhlarga ajratish, jadval tuzish va gaplarni to‘ldirish mashqlaridan foydalanish mumkin.

1.3. Werden yordamchi fe’li

Werden fe’li Futur I zamonini hosil qilishda ishlatiladi. Bunda werden tuslangan shaklda, asosiy fe’l esa infinitiv shaklida gapning oxirida keladi.

Misollar:

- Ich werde morgen lernen. — Men ertaga o‘qiyman.

- Sie wird ihre Freundin besuchen. — U dugonasini ko‘rgani boradi.

- Wir werden an der Konferenz teilnehmen. — Biz konferensiyada ishtirok etamiz.

Werden fe’lini o‘rgatish orqali o‘quvchilar kelajakdagi rejalar, niyatlar va taxminlar haqida gapirishni mashq qiladilar. Bu esa grammatik bilimlarning kundalik muloqotdagi amaliy ahamiyatini oshiradi.

Shuni ta’kidlash kerakki, haben, sein va werden fe’llari boshqa vazifalarda ham ishlatilishi mumkin. Masalan, haben egalikni, sein holatni, werden esa o‘zgarishni

ifodalashi mumkin. Demak, o‘quvchilarga yordamchi fe’llarning vazifasini gapdagi kontekst asosida tushuntirish muhimdir.

## 2. YORDAMCHI FE’LLARDAN FOYDALANISHNING ASOSIY AFZALLIKLARI

Yordamchi fe’llarni o‘rgatish o‘quvchilarning grammatik bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularning amaliy til ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Birinchidan, yordamchi fe’llar grammatik tizimni tushunishga yordam beradi. O‘quvchilar zamon shakllarining qanday hosil bo‘lishini va gap tarkibidagi fe’llarning vazifalarini anglaydilar.

Ikkinchidan, yordamchi fe’llar nutqning aniqligi va izchilligini ta’minlashga xizmat qiladi. O‘quvchilar voqealarni o‘tgan, hozirgi yoki kelasi zamonda bayon qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Uchinchidan, yordamchi fe’llarni muntazam mashq qilish grammatik xatolarni kamaytirishga yordam beradi. O‘quvchilar shaxs-son bo‘yicha tuslanish, fe’l shakllarini tanlash va gap tuzilishiga rioya qilishni o‘rganadilar.

To‘rtinchidan, yordamchi fe’llar asosida tashkil etilgan dialog va rolli o‘yinlar o‘quvchilarning muloqotga kirishish faolligini oshiradi. Ular grammatik qoidalarni faqat yodlab qolmay, balki suhbatlarda amaliy qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Beshinchidan, yordamchi fe’llar o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Gaplarni bir zamondan boshqa zamonga o‘zgartirish, xatolarni aniqlash va yangi gaplar tuzish orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustaqil nazorat qilishni o‘rganadilar.

Shunday qilib, yordamchi fe’llar tilning grammatik tizimini o‘zlashtirish va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

## 3. YORDAMCHI FE’LLARNI O‘RGATISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH

Zamonaviy ta’limda interaktiv metodlar o‘quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishga xizmat qiladi. Yordamchi fe’llarni o‘rgatishda bunday metodlardan foydalanish grammatik qoidalarni tushunish va mustahkamlashga yordam beradi.

3.1. Juftlikda ishlash

Juftlikda ishlash usuli o‘quvchilarning o‘zaro muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘qituvchi bir o‘quvchiga savollar berish, ikkinchisiga esa javob qaytarish vazifasini topshiradi.

Masalan:

— Was hast du gestern gemacht?

— Ich habe ein Buch gelesen.

— Wohin bist du am Wochenende gefahren?

— Ich bin nach Samarkand gefahren.

Ushbu mashq yordamida o‘quvchilar haben va sein fe’llarini savol-javob jarayonida qo‘llashni o‘rganadilar.

3.2. “Xatoni top” metodi

Mazkur metod o‘quvchilarning grammatik bilimlarini tahlil qilish va xatolarni tuzatish qobiliyatini rivojlantiradi. O‘qituvchi doskaga noto‘g‘ri tuzilgan gaplarni yozadi, o‘quvchilar esa ularni tuzatadilar.

Misollar:

1. Noto‘g‘ri: Ich habe nach Hause gegangen.

To‘g‘ri: Ich bin nach Hause gegangen.

2. Noto‘g‘ri: Er haben Deutsch gelernt.

To‘g‘ri: Er hat Deutsch gelernt.

3. Noto‘g‘ri: Wir werden morgen lernen Deutsch.

To‘g‘ri: Wir werden morgen Deutsch lernen.

Bu metod nafaqat grammatik qoidalarni mustahkamlaydi, balki o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga va o‘z javoblarini izohlashga ham o‘rgatadi.

3.3. Didaktik o‘yinlar

Didaktik o‘yinlar dars jarayonini qiziqarli tashkil etish va o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, “Fe’lni tanla” o‘yinida o‘quvchilarga turli fe’llar beriladi va ular Perfekt zamonida haben yoki sein yordamchi fe’llaridan qaysi biri kerakligini aniqlaydilar.

Yana bir usul — “Gap zanjiri”. Birinchi o‘quvchi Ich habe gestern gelernt jumlasini aytadi. Keyingi o‘quvchi shu gapga yangi ma’lumot qo‘shadi yoki boshqa fe’l bilan yangi jumla tuzadi.

O‘yinlar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, lekin ularning mazmuni darsning aniq maqsadiga mos bo‘lishi kerak.

## 4. YORDAMCHI FE’LLAR ORQALI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Kommunikativ kompetensiya chet tilida fikrni tushunarli ifodalash, suhbatdoshni anglash va turli vaziyatlarda muloqot qilish qobiliyatini anglatadi. Grammatik bilimlar ushbu kompetensiyaning muhim tarkibiy qismidir.

Yordamchi fe’llar o‘quvchilarga o‘tgan voqealarni hikoya qilish, kelajak rejalari haqida gapirish va o‘z tajribalarini bayon etish imkonini beradi.

Masalan, o‘qituvchi “Mein Wochenende” mavzusida qisqa suhbat tashkil etishi mumkin. O‘quvchilar dam olish kunlari nima qilganliklari haqida Perfekt zamonida gapiradilar:

- Am Samstag habe ich meine Freunde besucht.

- Ich habe einen Film gesehen.

- Am Sonntag bin ich mit meiner Familie spazieren gegangen.

Kelajak rejalariga oid mashqda esa o‘quvchilar werden fe’lidan foydalanadilar:

- Morgen werde ich Deutsch lernen.

- Am Wochenende werde ich meine Großeltern besuchen.

Bunday topshiriqlar grammatik shakllarni hayotiy vaziyatlarda qo‘llash imkonini beradi. O‘quvchilar qoidalarni o‘zlashtirish bilan birga, o‘z fikrlarini erkinroq bayon qilishni mashq qiladilar.

Kommunikativ mashqlarni tashkil etishda o‘qituvchi o‘quvchilarning yoshini, til darajasini va qiziqishlarini hisobga olishi zarur. Boshlang‘ich bosqichda qisqa va sodda gaplardan foydalanish, yuqori bosqichlarda esa kengroq suhbat va hikoyalar tuzish tavsiya etiladi.

## 5. YORDAMCHI FE’LLARNI O‘RGATISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari chet tili darslarini samarali tashkil etish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Elektron taqdimotlar, interaktiv testlar, raqamli kartochkalar va onlayn mashqlar yordamida yordamchi fe’llarni turli shakllarda o‘rgatish mumkin.

Masalan, elektron test orqali o‘quvchilar gapdagi bo‘sh joyga mos yordamchi fe’lni tanlaydilar. Javobdan so‘ng to‘g‘ri variant va qisqa izoh berilishi mumkin. Bu o‘quvchilarga o‘z xatolarini aniqlash va mavzuni qayta takrorlash imkonini beradi.

Shuningdek, videolavhalar va audioyozuvlar yordamida o‘quvchilar yordamchi fe’llar ishlatilgan gaplarni tinglaydilar. Keyin eshitilgan gaplarni yozadilar, tarjima qiladilar yoki ularga o‘xshash jumlalar tuzadilar.

Raqamli vositalardan foydalanish individual ta’limni ham qo‘llab-quvvatlaydi. Mavzuni tez o‘zlashtirgan o‘quvchilarga murakkabroq topshiriqlar, qo‘shimcha

yordamga muhtoj o‘quvchilarga esa sodda va bosqichma-bosqich mashqlar berish mumkin.

Biroq texnologiya o‘qituvchining pedagogik faoliyatini to‘liq almashtirmaydi. U ta’lim maqsadlariga muvofiq tanlanib, an’anaviy tushuntirish, muloqot va amaliy mashqlar bilan uyg‘unlashtirilishi kerak.

## 6. YORDAMCHI FE’LLARNI O‘RGATISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Nemis tilini o‘rganayotgan o‘quvchilar yordamchi fe’llarni qo‘llashda turli qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Eng ko‘p uchraydigan muammolardan biri haben va sein fe’llarini Perfekt zamonida to‘g‘ri tanlashdir. Ayrim o‘quvchilar barcha fe’llar bilan faqat haben fe’lini ishlatishga moyil bo‘ladilar.

Yana bir muammo yordamchi fe’llarning shaxs-son bo‘yicha noto‘g‘ri tuslanishidir. Masalan, er haben shakli o‘rniga er hat ishlatilishi kerak. Bundan tashqari, o‘quvchilar gapdagi so‘z tartibiga rioya qilmasliklari mumkin.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi tavsiyalarni qo‘llash maqsadga muvofiq:

1. Yordamchi fe’llarni alohida jadvallar orqali tushuntirish.

2. Haben va sein bilan ishlatiladigan fe’llarni misollar asosida guruhlash.

3. Qisqa gaplardan boshlab, asta-sekin murakkabroq konstruksiyalarga o‘tish.

4. Juftlikda ishlash va savol-javob mashqlarini muntazam tashkil etish.

5. Xatolarni faqat tuzatish bilan cheklanmasdan, ularning sababini tushuntirish.

6. O‘quvchilarga mustaqil gap tuzish va o‘z javoblarini tekshirish imkoniyatini berish.

O‘qituvchi o‘quvchilarning xatolariga o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida yondashishi lozim. Muhimi, xatolarni o‘z vaqtida aniqlash, tushuntirish va to‘g‘ri shakllarni amaliy mashqlar orqali mustahkamlashdir.

**XULOSA.** Xulosa qilib aytganda, chet tili darslarida yordamchi fe'llardan foydalanish grammatik bilimlarni shakllantirish va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Nemis tilidagi haben, sein va werden fe'llarini to‘g‘ri o‘rgatish o‘quvchilarga turli zamon shakllarini o‘zlashtirish, gaplarni grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzish va fikrlarini izchil bayon qilish imkonini beradi.

Yordamchi fe'llarni o‘rgatishda an'anaviy grammatik tushuntirishlarni interaktiv metodlar, didaktik o‘yinlar, kommunikativ mashqlar va raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirish yaxshi pedagogik imkoniyatlar yaratadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi, mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va grammatik bilimlarni amaliyotda qo‘llashga yordam beradi.

Shuningdek, yordamchi fe'llarni o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlari, til darajasi va o‘rganish ehtiyojlarini hisobga olish zarur. Mashqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish, muntazam takrorlash va xatolar ustida ishlash ta'lim samaradorligini oshiradi.

Demak, yordamchi fe'llarni maqsadli va metodik jihatdan to‘g‘ri o‘rgatish chet tili ta'limining sifatini yaxshilashga, o‘quvchilarning grammatik savodxonligini mustahkamlashga va ularning erkin muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Europarat. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen. Stuttgart: Klett, 2001.

2. Huneke, H.-W.; Steinig, W. Deutsch als Fremdsprache: Eine Einführung. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

3. Rösler, D. Deutsch als Fremdsprache: Eine Einführung. Stuttgart: Metzler.

4. Dudenredaktion. Duden – Die Grammatik. Berlin: Dudenverlag.

5. Helbig, G.; Buscha, J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin und München: Langenscheidt.

6. Neuner, G.; Hunfeld, H. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Berlin: Langenscheidt.

7. O‘zbekiston Respublikasida chet tillarini o‘qitish metodikasiga oid amaldagi o‘quv-uslubiy materiallar.